
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXII, 2

SECTIO G

2025

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

MAGDALENA ŁUKAWSKA-MALICKA

ORCID: 0000-0002-3625-2985

magdalena.anna.lukawska@onet.pl

Koło gospodyń wiejskich – zarys problematyki

Rural Housewives' Circle – Outline of the Issues

WPROWADZENIE

Koła gospodyń wiejskich (KGW) odgrywają istotną rolę w życiu mieszkańców polskich wsi. Ich działalność oparta jest się na tradycjach i zaangażowaniu, co przekłada się na rozwój lokalnych społeczności oraz promocję kultury, zwłaszcza folkloru, a także na podtrzymywanie obyczajów. Warto podkreślić, że ta forma organizacji zrzesza głównie kobiety. Celem artykułu jest przedstawienie KGW jako formy organizacji społecznej poprzez przybliżenie genezy tych form zrzeszania się, zakresu ich działalności i form finansowania.

Początek KGW datuje się na lata 60. XIX w. Początkowo funkcjonowały jako organizacje pomocnicze dla kółek rolniczych¹. Koła gospodyń wiejskich skupiały się na działalności społecznej, kulturalnej, sportowej oraz towarzyskiej. Dzięki nim kobiety mogły zacząć się aktywizować i rozwijać swoje pasje oraz zdobywać nowe umiejętności. Dynamiczny rozwój KGW obserwowany jest od czasów PRL. Świadczy o tym wzrost liczby kół z 8378 na przełomie lat 50. i 60. XX w. do 35 653 pod koniec lat 80. oraz wzrost liczby wszystkich członkiń ze 159 900 w 1959 r. do 1 117 800 w 1989 r. Liczba KGW zaczęła spadać od początku lat

¹ Zob. Z. Grzebisz-Nowicka, *Działalność organizacji kół gospodyń wiejskich na rzecz kobiet i ich rodzin*, [w:] *Kobieta wiejska w Polsce. Rodzina, praca, gospodarstwo*, red. J. Sawicka, Warszawa 1995.

90.². Na dzień 11 czerwca 2025 r. w Polsce zarejestrowanych było 17 096 KGW (zob. tabela 1).

Tabela 1. Wykaz kół gospodyń wiejskich według województw na dzień 11 czerwca 2025 r.

Województwo	Liczba	Procent
Dolnośląskie	873	5,11
Kujawsko-pomorskie	1089	6,37
Lubelskie	1854	10,84
Lubuskie	342	2,00
Łódzkie	1504	8,80
Małopolskie	1074	6,28
Mazowieckie	2402	14,05
Opolskie	327	1,91
Podkarpackie	1106	6,47
Podlaskie	677	3,96
Pomorskie	460	2,69
Śląskie	562	3,29
Świętokrzyskie	992	5,80
Warmińsko-mazurskie	804	4,70
Wielkopolskie	2244	13,13
Zachodniopomorskie	786	4,60

Źródło: Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczych, *Kola gospodyń wiejskich stan na dzień 11-06-2025*, https://www.coig.com.pl/wykaz_lista_kola-gospodyn-wiejskich_w_polsce.php (dostęp: 1.09.2025).

RYS HISTORYCZNY KÓŁ GOSPODYŃ WIEJSKICH

Rys historyczny KGW należy rozpocząć od podkreślenia znaczącej roli kobiet na obszarach wiejskich. Na przestrzeni lat sytuacja kobiet zamieszkujących obszary wiejskie znacząco ulegała zmianom. W połowie XX w. postrzegano je jako te, które zajmują się przeważnie obowiązkami domowymi, wychowywaniem dzieci oraz wykonywaniem obowiązków w gospodarstwie rolnym³. Kobiety z obszarów wiejskich często borykają się z takimi problemami jak niższy poziom zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, ale również z dyskryminacją na rynku pracy, wynikającą m.in. z posiadania dzieci i konieczności przeznaczenia czasu

² Zob. I. Matysiak, *Kola gospodyń wiejskich i ich funkcje w kontekście specyfiki trzeciego sektora w wybranych społecznościach wiejskich*, [w:] *Kobiety, feminizm, demokracja. Wybrane zagadnienia z seminarium IFiS PAN z lat 2001–2009*, red. B. Budrowska, Warszawa 2009.

³ S. Michalska, *Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo” 2013, nr 2.

na ich opiekę⁴. Kobiety odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju i wzroście gospodarczym społeczności wiejskich. Niestety, ich niebagatelna rola jest zbyt często niewidoczna, a kobiety zamieszkujące obszar wiejski nadal napotykają większe trudności niż mężczyźni w utrzymaniu i dostępie do stabilnego zatrudnienia oraz w uczestnictwie w procesach decyzyjnych⁵. Rola kobiet ewoluowała na przestrzeni lat. Kiedyś postrzegano kobiety z obszarów wiejskich jako „menedżerki biedy”, a dziś obejmują m.in. funkcję sołtyski i aktywnie działają na rzecz rozwoju polskiego rolnictwa oraz propagują tradycję i folklor od wielu lat⁶.

Koła gospodyń wiejskich mają wieloletnią, Pierwsze KGW powstało w 1866 r. we wsi Piaseczno na Pomorzu Gdańskim. Ta pierwsza organizacja zrzeszająca kobiety z obszarów wiejskich na terenie kraju przyjęła nazwę Towarzystwa Gospodyń⁷. Natomiast pierwsza organizacja kobieca, która przyjęła nazwę Koła Gospodyń Wiejskich, została założona w 1877 r. we wsi Janisławice pod Skierniewicami⁸. Jego założycielką była Filipina Płaskowicka, nauczycielka i socjalistka. Działalność pierwszego KGW ograniczała się do nauczania wiejskich dzieci. Inni badacze wskazują jeszcze na rok 1895, kiedy to z inicjatywy Marii Kleniewskiej powstało Koło Pracy Kobiecej. Organizacja ta miała za zadanie udzielanie wsparcia w podnoszeniu poziomu gospodarczego, szerzeniu oświaty i zwiększaniu roli kobiet wiejskich⁹.

Od 1918 r. organizacje kobiet funkcjonujące na terenach polskich przyjęły oficjalnie jednolitą nazwę KGW, a ich działania miały charakter elitarny. W okresie dwudziestolecia międzywojennego działalność KGW skupiała się na działalności edukacyjnej. Ich głównym celem było zaktywizowanie zawodowe kobiet oraz podniesienie kultury życia codziennego¹⁰. Przed wybuchem II wojny światowej na ziemiach polskich istniało około 4 tys. KGW, które zrzeszały około 100 tys. kobiet. W okresie PRL nastąpił gwałtowny rozkwit KGW. Na przełomie lat 50. i 60. funkcjonowało 8378 kół, a pod koniec lat 80. działalność prowadziło już 35 653 koła. Koła rozpoczęły nowe kierunki działalności, m.in. organizowały

⁴ Zob. I. Kukulak-Dolata, A. Rutkowska, *Wybrane problemy aktywizacji zawodowej kobiet z obszarów i wiejskich*, „Rynek Pracy” 2024, nr 189.

⁵ Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich+, *Kobiety na wsi*, <https://tiny.pl/3-grhr7p> (dostęp: 28.08.2025).

⁶ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Kobiety na wsi to siła i potencjał. Kobięcie otwarcie na Europejskim Kongresie Odnowy i Rozwoju Wsi*, 8.05.2025, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/kobiety-na-wsi-to-sila-i-potencjal-kobiecie-otwarcie-na-europejskim-kongresie-odnowy-i-rozwoju-wsi> (dostęp: 28.08.2025).

⁷ J. Borkowski, A. Gurnicz, *Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978, s. 9.

⁸ M. Środa, *Kobiety i władza*, Warszawa 2009, s. 367.

⁹ P. Frączak, *Historia kół gospodyń wiejskich – między emancypacją a kolonizacją wsi*, „Kwartalnik Trzeci Sektor” 2021, nr 55, s. 45.

¹⁰ J. Sawicka, *Koła gospodyń wiejskich jako społeczno-zawodowa organizacja kobiet*, „Wieś Jutra” 1998, nr 4, s. 32–33.

mieszkańcom wsi opiekę i wakacje dla dzieci na czas prac polowych, a także różnorodne kursy gotowania czy przetwórstwa. Ponadto współuczestniczyły w organizacji jarmarków i festynów¹¹. W Polsce Ludowej podstawę prawną działalności KGW stanowiła ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników¹². Zgodnie z art. 3 pkt 2 tej ustawy KGW stanowiły jedną z form społeczno-zawodowej organizacji rolników. Zadania KGW nie zostały ściśle określone w ustawie. Art. 22 ust. 1 jedynie stanowił, że zadania te to w szczególności obrona praw, reprezentacja interesów oraz działania na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich i ich rodzin.

Po transformacji ustrojowej 1989 r. zaobserwowano zmniejszenie liczby kół, co było związane ze zmianami instytucjonalnymi i prawnymi¹³. Mianowicie ochotnicze straże pożarne zostały uznane za organizacje pozarządowe (ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej), a formalnie KGW były częścią struktury kółek rolniczych, skupionych w związku rolników, kółek i organizacji rolniczych (ZRKiOR)¹⁴.

Jak już zostało wspomniane, koło gospodyń wiejskich to nazwa odnosząca się do długoletniej tradycji. Określenie „gospodyń” wprawdzie sugeruje, że członkiem KGW mogą być jedynie kobiety, ale warto podkreślić, że na przestrzeni lat zdarzało, że członkiem KGW był mężczyzna. Zmiany, jakie są obserwowane na obszarach wiejskich, dotyczą również obszaru działalności KGW. Wiąże się to z faktem, że obecnie na terenach wiejskich mieszkają różne osoby, także nieuprawiające roli, a więc zadania KGW wcale nie muszą być ściśle związane ze wsią. Rolą obecnych KGW jest wspieranie lokalnych środowisk społecznych oraz krzewienie polskiej tradycji ludowej¹⁵.

ANALIZA PRAWNA

Na początku analizy prawnej należy wskazać, że stworzenie odrębnej formy organizacyjnej dla KGW jest właściwym środkiem realizacji potrzeb osób pragnących podjąć czynną działalność na rzecz lokalnej społeczności w ramach

¹¹ J. Stasiak, *Koła gospodyń wiejskich – nie tylko od kuchni*, „Wiś Mazowiecka. Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie” 2016, nr 11, s. 20–22.

¹² T.j. Dz.U. 2025, poz. 781, ze zm.

¹³ Szerzej A. Mazurek, *Koła gospodyń wiejskich jako organizacje pozarządowe wspierające tradycję i rozwój środowisk wiejskich*, „Pedagogika Katolicka” 2021, nr 28, s. 167–176.

¹⁴ B. Szczepańska, J. Szczepański, *Współczesne role kół gospodyń wiejskich w społecznościach lokalnych (na przykładzie województwa dolnośląskiego)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2019, nr 68, s. 4.

¹⁵ A. Lis, *Kobiety gospodarne i wyjątkowe. Kola gospodyń w prawie*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2022, vol. 2(22), s. 346.

takiego koła. Kwestia tworzenia KGW jest związana bezpośrednio z zasadą wolności zrzeszania wyrażoną w art. 12, 58 i 59 Konstytucji RP¹⁶.

W aktualnym porządku prawnym KGW funkcjonują jako organizacje rejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich, stowarzyszenia (zwyczajnie i tzw. rejestrowe) oraz kółka rolnicze. Podstawowym aktem normatywnym, regulującym funkcjonowanie KGW, jest ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich¹⁷. Ustawa ta określa formalno-prawne aspekty działalności KGW. Koło gospodyń wiejskich swoją działalność może prowadzić na podstawie takich aktów prawnych jak: ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach¹⁸ (jako stowarzyszenie), ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (w ramach ZRKiOR jako samodzielne kółko rolnicze lub działalność w strukturach kółka rolniczego), ustawa o kołach gospodyń wiejskich, a także jako grupa nieformalna.

Analizę prawną należy rozpocząć od zdefiniowania, czym jest KGW w rozumieniu aktów prawnych. Definicja ustawowa KGW wyrażona jest w ustawie o kołach gospodyń wiejskich. Zgodnie z art. 2 ust. 1 tej ustawy KGW jest dobrowolną, niezależną od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządną społeczną organizacją mieszkańców wsi, wspierającą rozwój przedsiębiorczości na wsi i aktywnie działającą na rzecz środowisk wiejskich. Art. 2 określa zakres działania KGW. W ust. 1 wymienione zostały konstytutywne cechy KGW oraz ogólnie określono ich cel. Te cechy to: dobrowolność, niezależność od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządność, uznawanie KGW za społeczną organizację mieszkańców wsi¹⁹.

Ustawa o kołach gospodyń wiejskich jest aktem normatywnym, który uniezależnia KGW od innych społeczno-zawodowych organizacji rolników. Ustawę o kołach gospodyń wiejskich trudno jest zakwalifikować do jednej gałęzi prawa²⁰. Wynika to m.in. z tego, że zawiera normy charakterystyczne dla różnych gałęzi, a ponadto odnosi się do problematyki dotyczącej partycypacji obywateli w życiu społecznym, co jest przedmiotem zainteresowania różnych gałęzi prawa, takich jak: prawo konstytucyjne, prawo administracyjne, prawo cywilne, prawo finansowe. Ustawa ta określa formy i zasady dobrowolnego zrzeszania się w KGW, tryb ich zakładania oraz organizację KGW działających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa ma na celu wsparcie działalności KGW na rzecz rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich oraz kultywowania folkloru i polskiej

¹⁶ Zob. G. Krawiec, *Kilka uwag na temat kół gospodyń wiejskich*, „Gubernaculum et Administratio” 2019, nr 1, s. 41–43.

¹⁷ T.j. Dz.U. 2025, poz. 310, ze zm.

¹⁸ T.j. Dz.U. 2020, poz. 2261, ze zm.

¹⁹ Zob. A. Lis, *Kobiety gospodarne...*, s. 347.

²⁰ Zob. eadem, *Prawne aspekty działalności kół gospodyń wiejskich*, „Studia Prawnicze KUL” 2023, nr 1.

bogatej tradycji. W uzasadnieniu do jej projektu podkreślono, że wychodzi ona naprzeciw potrzebie nadania KGW osobowości prawnej, ponieważ poszczególne koła nie miały dotąd możliwości aplikowania o dotacje. Również samorządy terytorialne nie miały możliwości rozliczania ewentualnego wsparcia finansowego udzielanego kołom. Ponadto brakowało prostego rozwiązania prawnego umożliwiającego szybką i bezproblemową rejestrację KGW, co powodowało, że zainteresowane kobiety często podejmowały decyzję o funkcjonowaniu jako nieformalna grupa.

Art. 4 ustawy o kołach gospodyń wiejskich wprowadza zasadę, zgodnie z którą może funkcjonować jedno KGW w jednej wsi. Koła gospodyń wiejskich mogą mieć siedzibę i działać także na terenach sołectw położonych w granicach administracyjnych miast oraz miast do 5 tys. mieszkańców. Terenem działalności KGW może być jedna lub więcej wsi. Członkiem może być każda osoba, która ukończyła 18 lat. Za zgodą przedstawicieli ustawowych w działalności koła mogą brać udział również osoby, które ukończyły 13 lat.

Koło gospodyń wiejskich działa na podstawie uchwalonego przez siebie statutu²¹, który określa w szczególności: 1) nazwę i siedzibę koła; 2) podmiotowy i terytorialny zakres działania koła; 3) cele i zadania koła oraz środki ich realizacji; 4) zakres i przedmiot działalności zarobkowej prowadzonej przez koło; 5) sposób nabywania i utraty członkostwa oraz przyczyny utraty członkostwa w kole; 6) prawa i obowiązki członków koła; 7) sposób ustanawiania i regulowania składek członkowskich; 8) organy koła, ich kompetencje, okres kadencji oraz tryb ich wyboru i odwoływania przed upływem kadencji; 9) warunki podejmowania i ważności uchwał organów koła; 10) sposób reprezentowania koła na zewnątrz, w szczególności sposób zaciągania zobowiązań majątkowych; 11) majątek koła oraz sposób dysponowania tym majątkiem; 12) zasady tworzenia i wykorzystywania funduszy własnych; 13) tryb zmiany statutu koła; 14) tryb likwidacji koła (art. 5 ustawy o kołach gospodyń wiejskich).

Z koncepcją założenia KGW może wystąpić co najmniej 10 osób, zwanych do czasu rejestracji koła w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich (KRKGW) założycielami, które ukończyły 18 lat oraz których miejscem zamieszkania jest wieś będąca terenem działalności koła, sołectwo położone w granicach administracyjnych miasta albo miasto do 5 tys. mieszkańców. Miejsce zamieszkania nie jest identyczne z miejscem zameldowania takiej osoby, ponieważ miejsce zameldowania może się różnić od miejsca zamieszkania.

Założyciele w drodze uchwały przyjmują statut koła. Może to być statut wzorcowy, stanowiący załącznik do ustawy o kołach gospodyń wiejskich, lub statut własny, spełniający wymogi określone w art. 5 ust. 2 tej ustawy. W każdej chwili koło może przyjąć statut wzorcowy, jeśli wcześniej uchwaliło statut

²¹ *Ibidem*, s. 45.

własny, lub odwrotnie – może przyjąć statut własny, jeśli wcześniej uchwaliło statut wzorcowy. Każda zmiana statutu powoduje obowiązek zgłoszenia jej do KRKGW. Przyjęcie statutu wzorcowego wiąże się z tym, że koło może jedynie dopisać swoją nazwę, siedzibę czy też teren działania. Natomiast zmiana liczby członków zarządu lub sposobu reprezentacji jest już zmianą uregulowań statutu i powoduje, że statut taki przestaje być wzorcowy. Założyciele ze swojego grona powołują komitet założycielski, który jest organem kolegialnym, co oznacza, że musi się składać z co najmniej dwóch osób. Do czasu rejestracji koła w KRKGW, a następnie wyboru zgodnie ze statutem jego organów, w tym członków zarządu, w imieniu koła działa komitet założycielski. Oznacza to, że z wnioskiem o jego rejestrację w KRKGW występuje komitet założycielski (art. 7 ustawy o kołach gospodyń wiejskich). Po dokonaniu rejestracji koła w KRKGW oraz po wyborze zarządu koła, prawo do reprezentacji koła przysługuje jego zarządowi. Zarząd powoływany jest w drodze uchwały przez zebranie członków koła. Osobowość prawną koło zyskuje z chwilą wpisu do KRKGW, czyli staje się podmiotem praw i obowiązków, może pozywać i być pozywanym, składać oświadczenia wywołujące skutki prawne, zaciągać zobowiązania²². Po wpisie do KRKGW założyciele koła stają się jego członkami (art. 15–16 ustawy o kołach gospodyń wiejskich).

W razie przejścia koła w stan likwidacji, jego likwidatorami są członkowie zarządu, jeżeli statut lub – w przypadku braku odpowiednich postanowień statutu – uchwała ostatniego zebrania członków tego koła nie stanowi inaczej. Koło w likwidacji zachowuje dotychczasową nazwę z dopiskiem: „w likwidacji”. Obowiązkiem likwidatora jest przeprowadzenie likwidacji w możliwie najkrótszym czasie, w sposób zabezpieczający majątek likwidowanego koła przed nieuzasadnionym uszczupleniem. W tych granicach likwidator jest uprawniony do kierowania działalnością KGW i reprezentowania go na zewnątrz. Likwidator w szczególności powinien: zawiadomić Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) o otwarciu likwidacji i wyznaczeniu likwidatora, z podaniem jego imienia, nazwiska i miejsca zamieszkania; dokonywać czynności prawnych niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, w szczególności podać do publicznej wiadomości informację o otwarciu likwidacji oraz wezwać wierzycieli do przedstawienia wierzytelności w terminie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia. Po zakończeniu likwidacji likwidator zgłasza Prezesowi ARiMR wniosek o wykreślenie KGW z rejestru. W przypadku koła, które uzyskało wpis do KRKGW o charakterze deklaratoryjnym, z wnioskiem o wykreślenie występuje osoba uprawniona do reprezentacji tego koła. W przypadku, gdy likwidator złoży wniosek o wykreślenie, a nie zawiadomił Prezesa ARiMR o otwarciu likwidacji, należy ustalić w ramach postępowania dotyczącego wykreślenia, czy zostały spełnione wszystkie wymagania co do przeprowadzenia likwidacji koła.

²² *Ibidem*, s. 56.

Prezes ARiMR wykreśla, w drodze decyzji, KGW z rejestru (art. 27–28 ustawy o kołach gospodyń wiejskich).

Prezes ARiMR sprawuje nadzór nad działalnością KGW. Nadzór realizowany jest przy pomocy zastępców Prezesa ARiMR, dyrektorów oddziałów regionalnych oraz kierowników biur powiatowych. Natomiast minister właściwy do spraw rozwoju wsi może powołać, w celu aktywizacji wspólnot i społeczności lokalnych na obszarach wiejskich, wojewódzkich koordynatorów wspierania KGW, będących przedstawicielami wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego. Ponadto kierownicy biur powiatowych ARiMR powołują pełnomocników do spraw KGW, którzy zapewniają wsparcie przy tworzeniu i prowadzeniu kół²³.

Zgodnie z przepisami ustawy o kołach gospodyń wiejskich ARiMR prowadzi krajowy rejestr KGW. Wpisowi do rejestru podlegają wszystkie koła utworzone na podstawie ustawy o kołach gospodyń wiejskich oraz związki KGW. Koła gospodyń wiejskich nabywają osobowość prawną z chwilą dokonania wpisu do rejestru.

Do 31 grudnia 2024 r. zarejestrowało się w krajowym rejestrze 17 451 KGW oraz 11 związków KGW, w tym w 2024 r. 3370 kół. Najwięcej KGW zarejestrowało się w województwach: mazowieckim (2400), wielkopolskim (2275) i lubelskim (1872), a najmniej w województwach opolskim (303) i lubuskim (333)²⁴.

Koło gospodyń wiejskich może działać jako samodzielne kółko rolnicze, opierając się na przepisach ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Koło jako samodzielne kółko rolnicze ma demokratycznie wybierane władze i działa na podstawie statutu. Jako kółko rolnicze podlega rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym i w momencie takiej rejestracji uzyskuje osobowość prawną. Może prowadzić działalność gospodarczą na warunkach dotyczących spółdzielni kółek rolniczych. Taki podmiot, analogicznie jak w przypadku stowarzyszeń rejestrowych, może uzyskać wpis do KRKGW o charakterze deklaratoryjnym. W ramach rejestracji podmiot powinien wskazać numery REGON i NIP²⁵. Każde KGW, które jest jednostką kółka rolniczego, tak samo jak samodzielne kółko rolnicze ma prawo do korzystania z pomocy organizacyjno-instruktażowej,

²³ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Nadzór nad działalnością kół i związków kół gospodyń wiejskich*, <https://www.gov.pl/web/arimr/nadzor-nad-dzialalnoscia-kol-i-zwiazku-kol-gospodyn-wiejskich2> (dostęp: 1.10.2025).

²⁴ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Sprawozdanie z działalności ARiMR za 2024 rok*, Warszawa, maj 2025, <https://www.gov.pl/web/arimr/sprawozdania-z-dzialalnosci-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa> (dostęp: 4.12.2025).

²⁵ K. Lipiński, K. Trudnowska, *Formalno-prawne aspekty funkcjonowania kół gospodyń wiejskich*, [w:] I. Byszewska, J. Jasiński, J. Klepacz, K. Lipiński, K. Trudnowska, J. Zwoliński, *Lokalne, regionalne i tradycyjne szansą dla Kół Gospodyń Wiejskich II. Poradnik dla Kół Gospodyń Wiejskich*, Warszawa 2019, s. 82.

finansowo-gospodarczej i prawnej kółek rolniczych, spółdzielni kółek rolniczych oraz ZRKiOR²⁶.

Koła gospodyń wiejskich, które funkcjonują na podstawie Prawa o stowarzyszeniach, mają status organizacji pozarządowej. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Zasadniczy cel stowarzyszenia to szeroko rozumiany cel społeczny (np. kulturalny, oświatowy, ochrona środowiska). Stowarzyszenie podlega wpisowi w Krajowym Rejestrze Sądowym i z datą wpisu uzyskuje osobowość prawną, przy czym stowarzyszeniu przysługuje status organizacji pozarządowej (art. 17 Prawa o stowarzyszeniach). Stowarzyszenie może założyć minimum siedem osób, które są obywatelami polskimi i mają pełną zdolność do czynności prawnych. Uchwalają one statut stowarzyszenia i wybierają zarząd oraz organy kontrolne (art. 9 Prawa o stowarzyszeniach).

Koło gospodyń wiejskich może być prowadzone również w formie stowarzyszenia zwykłego, które jest uproszczoną formą stowarzyszenia. Do jego założenia wystarczą trzy osoby fizyczne, które uchwalają regulamin działalności, określający w szczególności nazwę stowarzyszenia zwykłego, cel, teren i środki działania, siedzibę, przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie zwykłe, sposób nabywania i utraty członkostwa, a także sposób rozwiązywania stowarzyszenia. Stowarzyszenie zwykłe może posiadać zarząd, statut, komisję rewizyjną. Rejestr stowarzyszeń zwykłych prowadzi starosta właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia. Stowarzyszenie zwykłe nie posiada pełnej osobowości prawnej, może zaciągać zobowiązania oraz korzystać z różnych form finansowania. Stowarzyszenia zwykłe nie mogą powoływać swoich oddziałów terenowych ani łączyć się w związki stowarzyszeń. Z inicjatywą założenia KGW jako stowarzyszenia zwykłego mogą wystąpić minimum trzy osoby fizyczne (art. 40 Prawa o stowarzyszeniach). Nie ma jednak obowiązku, aby posiadały one gospodarstwo rolne czy mieszkały na wsi. Osoby te uchwalają regulamin działalności, który jest odpowiednikiem statutu kółka rolniczego czy stowarzyszenia rejestrowanego. Stowarzyszenie może powołać zarząd i organy kontroli, których wybór i zadania określone są w regulaminie. Przedstawiciel reprezentujący stowarzyszenie zwykłe albo zarząd składa na piśmie organowi nadzorującemu, właściwemu ze względu na siedzibę stowarzyszenia zwykłego, wniosek o wpis do ewidencji stowarzyszeń zwykłych. Dołącza do niego regulamin działalności, listę założycieli, imię i nazwisko, adres zamieszkania oraz numer PESEL przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie zwykłe albo członków zarządu oraz adres siedziby stowarzyszenia. Stowarzyszeniu zwykłemu działającemu na podstawie Prawa o stowarzyszeniach i podlegającemu wpisowi do rejestru prowadzonego przez starostów ustawa nadaje status jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej. Jeżeli członkowie

²⁶ *Ibidem*.

takiego podmiotuawniosując o wpis do KRKGW, wówczas utworzą nowy podmiot, który w swojej organizacyjnej formie będzie odrębnym i niezależnym od stowarzyszenia zwykłego podmiotem prawa. W związku z powyższym w obrocie prawnym będą istniały dwa podmioty: jeden w formie osoby prawnej, czyli KGW, oraz stowarzyszenie zwykłe, które musi być wpisane do właściwego rejestru²⁷. Wiąże się to z wypełnianiem obowiązków ciążących na tych podmiotach, osobno dla każdego z nich. W procesie rejestracji takiego podmiotu w KRKGW powinien uczestniczyć komitet założycielski, a nowo tworzone koło nie wskazuje numerów REGON i NIP, które zostały nadane dla stowarzyszenia zwykłego.

Analizując przepisy dotyczące KGW, należy podkreślić istotę art. 34 ustawy o kołach gospodyń wiejskich. Przepisy przejściowe dają możliwość funkcjonowania KGW jako stowarzyszenia w oparciu o Prawo o stowarzyszeniach bądź jako społeczno-zawodowe organizacje rolników, które wymagają wpisu do KRKGW.

Podsumowując, omawiana ustawa o kołach gospodyń wiejskich wprowadziła szereg udogodnień, takich jak: możliwość uzyskania osobowości prawnej, ubieganie się o wsparcie finansowe raz w roku, a także możliwość prowadzenia działalności gospodarczej oraz zwolnienie z podatku dochodowego i VAT. Osoby chcące założyć KGW muszą pamiętać o nowych przepisach prawnych dotyczących funkcjonowania kół. Przed 2018 r. w większości przypadków koła były zakładane przy kółkach rolniczych, a więc nie miały osobowości prawnej. Po 2018 r. na mocy ustawy o kołach gospodyń wiejskich koła mają osobowość prawną. Rejestracji nowego koła dokonuje się w Biurze Powiatowym ARiMR. Do dokumentów trzeba dołączyć: statut lub oświadczenie o przyjęciu wzorcowego statutu; uchwałę o wyborze zarządu koła lub komitetu założycielskiego; uchwałę o przyjęciu statutu; załącznik do wniosku o wpis do KRKGW dla założycieli lub członków koła. Opcjonalnie można załączyć oświadczenie o prowadzeniu uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów²⁸.

W tym miejscu należy jeszcze przybliżyć kwestię nowelizacji ustawy o kołach gospodyń wiejskich, która miała miejsce w 2024 r. Na mocy nowych przepisów ARiMR zobowiązana jest w ramach prowadzonego KRKGW gromadzić informacje o zrzeszeniu KGW w gminnym ZRKiOR, wojewódzkim ZRKiOR albo Krajowym ZRKiOK, o których mowa w ustawie o społeczno-zawodowych organizacjach rolników, o ile koło jest zrzeszone w takim związku. Istotne jest to, że koło działające na podstawie przepisów tej ustawy z chwilą wpisu do KRKGW nie traci statusu społeczno-zawodowej organizacji rolników i pozostaje zrzeszone w gminnym ZRKiOR, jeżeli działało jako wyodrębniona jednostka organizacyjna kółka

²⁷ A. Lis, *Prawne aspekty...*, s. 56.

²⁸ A. Drygas, *Jakie korzyści dała KGW ustawa o kołach gospodyń wiejskich?*, 13.06.2025, <https://www.topagrar.pl/articles/kola-gospodyn-wiejskich/jakie-korzysci-dala-kgw-ustawa-o-kolach-gospodyn-wiejskich-2533460> (dostęp: 9.11.2025).

rolniczego zrzeszonego w takim związku, lub w wojewódzkim ZRKiOR, jeżeli działało jako wyodrębniona jednostka organizacyjna kółka rolniczego zrzeszonego w takim związku albo działało jako samodzielne koło na podstawie regulaminu rejestrowanego w wojewódzkim ZRKiOR, albo w Krajowym ZRKiOR, jeżeli działało jako wyodrębniona jednostka organizacyjna kółka rolniczego zrzeszonego w takim związku²⁹. Po zmianie przepisów organizacje, które w dniu wejścia w życie ustawy o kołach gospodyń wiejskich funkcjonowały na podstawie ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników lub Prawa o stowarzyszeniach, mogą uzyskać wpis do KRKGW, nawet jeżeli w określonej miejscowości siedzibę ma już inne koło. Tym samym oznacza to, że mogą one zostać wpisane do rejestru na tych samych zasadach, co nowo powstałe koła³⁰.

FINANSOWANIE KÓŁ GOSPODYŃ WIEJSKICH

Zgodnie z ustawą o kołach gospodyń wiejskich oraz rozporządzeniem Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 28 listopada 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz rozliczania przez Prezesa ARiMR pomocy finansowej z budżetu państwa dla kół gospodyń wiejskich oraz jej wysokości³¹ KGW otrzymują wsparcie finansowe w wysokości uzależnionej od liczby członków koła. Do 30 członków wsparcie wynosi 8 tys. zł, od 31 do 75 członków – 9 tys. zł, a powyżej 75 członków – 10 tys. zł. Środki pozyskiwane z ARiMR są bezzwrotne, a ich wykorzystanie ma wspierać działalność statutową KGW. Obecnie na finansowanie KGW z budżetu przeznaczone jest 155 mln zł³². Suma ta wydaje się wystarczająca na przeciętne potrzeby KGW.

Na majątek KGW składają się: składki członkowskie, darowizny, spadki, zapisy, dochody z własnej działalności, dochody z majątku koła oraz z ofiarności publicznej. Dochód z działalności KGW wykorzystywany jest do realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Koło może prowadzić działalność zarobkową, w tym działalność gospodarczą, a także otrzymywać dotacje celowe (art. 21 ustawy o kołach gospodyń wiejskich). Dofinansowanie może zostać przeznaczone na realizację celów wskazanych w ustawie o kołach gospodyń wiejskich. Art. 2 ust. 3 tej ustawy określa, że koła mogą wydatkować pomoc na realizację celów związanych z: działalnością społeczno-wychowawczą i oświatowo-kulturalną w środowiskach wiejskich;

²⁹ Farmer, *Sejm znowelizował ustawę o Kołach Gospodyń Wiejskich*, 1.10.2024, <https://www.farmer.pl/prawo/przepisy-i-regulacje/sejm-znowelizowal-ustawe-o-kolach-gospodyn-wiejskich,152116.html?mp=promo> (dostęp: 9.11.2025).

³⁰ *Ibidem*.

³¹ T.j. Dz.U. 2020, poz. 974, ze zm.

³² Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Pomoc finansowa dla KGW na realizację celów określonych w ustawie*, 16.09.2025, https://tiny.pl/6vxss_3h (dostęp: 1.10.2025).

działalnością na rzecz wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich; rozwojem przedsiębiorczości kobiet; inicjowaniem działań na rzecz poprawy warunków życia i pracy kobiet na wsi; upowszechnianiem i rozwijaniem form współdziałania, gospodarowania i racjonalnych metod prowadzenia gospodarstw domowych; reprezentacją interesów środowiska kobiet wiejskich wobec organów administracji publicznej; rozwojem kultury ludowej, w tym w szczególności kultury lokalnej i regionalnej³³.

Na mocy wspomnianej wyżej nowelizacji ustawy o kołach gospodyń wiejskich możliwość dofinansowania otrzymały także koła zrzeszone w kółkach rolniczych. Ponadto zaproponowano powołanie przez ministra rolnictwa wojewódzkich koordynatorów KGW przy ośrodkach doradztwa rolniczego³⁴.

PODSUMOWANIE

Koła gospodyń wiejskich są organizacjami zrzeszającymi głównie kobiety, które odgrywają dużą rolę w szerzeniu polskiej kultury. Warto podkreślić, że zmiany ustrojowe po 1989 r. nie spowodowały upadku tej formy aktywności społecznej na wsi. Przy ocenie KGW można stwierdzić, że również współcześnie odgrywają one istotną rolę, a z pewnością nie są przeżytkiem, który funkcjonował w innych warunkach społecznych. Stanowią ważny element społeczeństwa obywatelskiego i są wyrazem zaangażowania w działalność społeczną. Zawarte w ustawie ograniczenia dotyczące działalności kół wskazują, że w nowej rzeczywistości prawnej zyskały miano instytucji reglamentowanej.

Koła gospodyń wiejskich stanowią istotny element społeczeństwa obywatelskiego. Warto podkreślić, że są formą partycypacji społecznej ograniczającą wykluczenie społeczne. Jak podkreśla G. Krawiec, „szkoda tylko, że ustawa z 2018 r. zawiera wskazane wyżej przepisy, przewidujące pewne ograniczenia w działalności kół. Przepisy te potwierdzają, że koła w nowej rzeczywistości prawnej traktowane są znowu jako instytucje reglamentowane”³⁵.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na fakt, że od początku swojego istnienia KGW realizują wiele usług dla mieszkańców wsi. Działania, a więc także usługi, odnoszą się nie tylko do członkiń KGW, lecz również do mieszkańców zmagających się z różnymi problemami społecznymi. Dostarczanie usług społecznych wymaga różnych kapitałów, zarówno ludzkiego, jak i finansowego czy społecznego. Koncepcja *new public governance* idealnie pasuje do tematyki współpracy

³³ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Informacje o Agencji*, <https://www.gov.pl/web/arimr/informacje-o-arimr> (dostęp: 1.10.2025).

³⁴ Agropolska, *Koła gospodyń będą miały koordynatorów przy ośrodkach doradztwa rolniczego*, 2.10.2024, <https://www.agropolska.pl/prawo/kola-gospodyn-beda-mialy-koordynatorow-przy-osrodkach-doradztwa-rolniczego,1320.html> (dostęp: 8.11.2025).

³⁵ G. Krawiec, *op. cit.*, s. 44.

KGW z innymi podmiotami, aby móc realizować swoje cele statutowe. Głównym założeniem tej koncepcji w odniesieniu do KGW jest włączenie mieszkańców wsi w proces tworzenia i wdrażania usług społecznych, które trudno realizować bez dokładnego rozpoznania ich potrzeb i problemów. Koła gospodyń wiejskich oraz inne organizacje pozarządowe w myśl założeń *new public governance* przestają być traktowane jako tańszy – w porównaniu do sektora publicznego – wykonawca usług społecznych, a zaczynają być tym, który – w odróżnieniu od sektora gospodarczego – ma zdolność kształtowania postaw współpracy obywatelskiej³⁶.

Analizując obszar działalności KGW w przestrzeni lat, należy stwierdzić, że również uległ on zmianie. Pierwsze koła zajmowały się bowiem stricte edukacją młodych ludzi. Współczesne gospodynie wiejskie skupiają się natomiast na wprowadzaniu do wsi nowoczesności oraz propagowaniu często zapomnianych tradycji polskiej wsi. Zajmują się szerzeniem rękodzieła i muzyki folkowej oraz zapoznawaniem młodych ludzi z różnymi tradycjami.

Podsumowując, trzeba zgodzić się z powszechną opinią, że KGW to organizacje, które na stałe wpisały się w obraz polskiej wsi. Należy pozytywnie ocenić ich funkcjonowanie na obszarach wiejskich. Poprzez organizowanie wydarzeń kulturalnych i warsztatów pielęgnują lokalny folklor i tradycje. Koła gospodyń wiejskich przyczyniają się także do rozwoju wsi i integracji ich mieszkańców oraz biorą udział w reprezentowaniu interesów środowisk lokalnych przed organami administracji publicznej. Odgrywają również niebagatelną rolę we wspieraniu przedsiębiorczości kobiet. Lokalne organy administracji publicznej powinny dbać o dobrą współpracę z KGW i pomagać w rozwoju tych organizacji.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Borkowski J., Gurnicz A., *Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978.
- Frączak P., *Historia kół gospodyń wiejskich – między emancypacją a kolonizacją wsi*, „Kwartalnik Trzeci Sektor” 2021, nr 55.
- Grzebisz-Nowicka Z., *Działalność organizacji kół gospodyń wiejskich na rzecz kobiet i ich rodzin*, [w:] *Kobieta wiejska w Polsce. Rodzina, praca, gospodarstwo*, red. J. Sawicka, Warszawa 1995.
- Krawiec G., *Kilka uwag na temat kół gospodyń wiejskich*, „Gubernaculum et Administratio” 2019, nr 1, DOI: <https://doi.org/10.16926/gea.2019.01.03>
- Kukulak-Dolata I., Rutkowska A., *Wybrane problemy aktywizacji zawodowej kobiet z obszarów wiejskich*, „Rynek Pracy” 2024, nr 189.
- Lipiński K., Trudnowska K., *Formalno-prawne aspekty funkcjonowania kół gospodyń wiejskich*, [w:] I. Byszewska, J. Jasiński, J. Klepacz, K. Lipiński, K. Trudnowska, J. Zwoliński, *Lokalne, regionalne i tradycyjne szansą dla Kół Gospodyń Wiejskich II. Poradnik dla Kół Gospodyń Wiejskich*, Warszawa 2019.

³⁶ K. Zajda, *Sieci współpracy kół gospodyń wiejskich*, „Kultura Współczesna” 2021, nr 4.

- Lis A., *Kobiety gospodarne i wyjątkowe. Kola gospodyń w prawie*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2022, vol. 2(22), DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0989>
- Lis A., *Prawne aspekty działalności kół gospodyń wiejskich*, „Studia Prawnicze KUL” 2023, nr 1, DOI: <https://doi.org/10.31743/sp.12788>
- Matysiak I., *Kola gospodyń wiejskich i ich funkcje w kontekście specyfiki trzeciego sektora w wybranych społecznościach wiejskich*, [w:] *Kobiety, feminizm, demokracja. Wybrane zagadnienia z seminarium IFiS PAN z lat 2001–2009*, red. B. Budrowska, Warszawa 2009.
- Mazurek A., *Kola gospodyń wiejskich jako organizacje pozarządowe wspierające tradycję i rozwój środowisk wiejskich*, „Pedagogika Katolicka” 2021, nr 28.
- Michalska S., *Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo” 2013, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.53098/wir.2013.2.159/08>
- Sawicka J., *Kola gospodyń wiejskich jako społeczno-zawodowa organizacja kobiet*, „Wieś Jutra” 1998, nr 4.
- Stasiak J., *Kola gospodyń wiejskich – nie tylko od kuchni*, „Wieś Mazowiecka. Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie” 2016, nr 11.
- Szczeptańska B., Szczeptański J., *Współczesne role kół gospodyń wiejskich w społecznościach lokalnych (na przykładzie województwa dolnośląskiego)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” 2019, nr 68, DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-600X.68.05>
- Środa M., *Kobiety i władza*, Warszawa 2009.
- Zajda K., *Sieci współpracy kół gospodyń wiejskich*, „Kultura Współczesna” 2021, nr 4.

Źródła internetowe

- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Informacje o Agencji*, <https://www.gov.pl/web/arimr/informacje-o-arimr> (dostęp: 1.10.2025).
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Nadzór nad działalnością kół i związku kół gospodyń wiejskich*, <https://www.gov.pl/web/arimr/nadzor-nad-dzialalnoscia-kol-i-zwiazku-kol-gospodyn-wiejskich2> (dostęp: 1.10.2025).
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Pomoc finansowa dla KGW na realizację celów określonych w ustawie*, 16.09.2025, https://tiny.pl/6vxss_3h (dostęp: 1.10.2025).
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *Sprawozdanie z działalności ARiMR za 2024 rok*, Warszawa, maj 2025, <https://www.gov.pl/web/arimr/sprawozdania-z-dzialalnosci-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa> (dostęp: 4.12.2025).
- Agropolska, *Kola gospodyń będą miały koordynatorów przy ośrodkach doradztwa rolniczego*, 2.10.2024, <https://www.agropolska.pl/prawo/kola-gospodyn-beda-mialy-koordynatorow-przy-osrodkach-doradztwa-rolniczego,1320.html> (dostęp: 8.11.2025).
- Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczych, *Kola gospodyń wiejskich stan na dzień 11-06-2025*, https://www.coig.com.pl/wykaz_lista_kola-gospodyn-wiejskich_w_polsce.php (dostęp: 1.09.2025).
- Drygas A., *Jakie korzyści dała KGW ustawa o kolach gospodyń wiejskich?*, 13.06.2025, <https://www.topagrar.pl/articles/kola-gospodyn-wiejskich/jakie-korzysci-dala-kgw-ustawa-o-kolach-gospodyn-wiejskich-2533460> (dostęp: 9.11.2025).
- Farmer, *Sejm znowelizował ustawę o Kolach Gospodyń Wiejskich*, 1.10.2024, <https://www.farmer.pl/prawo/przepisy-i-regulacje/sejm-znowelizowal-ustawe-o-kolach-gospodyn-wiejskich,152116.html?mp=promo> (dostęp: 9.11.2025).
- Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich+, *Kobiety na wsi*, <https://tiny.pl/3-grhr7p> (dostęp: 28.08.2025).
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Kobiety na wsi to siła i potencjał. KobiECE otwarcie na Europejskim Kongresie Odnowy i Rozwoju Wsi*, 8.05.2025, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/kobiety-na-wsi-to-sila-i-potencjal-kobiece-otwarcie-na-europejskim-kongresie-odnowy-i-rozwoju-wsi> (dostęp: 28.08.2025).

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 28 listopada 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz rozliczania przez Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa pomocy finansowej z budżetu państwa dla kół gospodyń wiejskich oraz jej wysokości (t.j. Dz.U. 2020, poz. 974, ze zm.).

Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (t.j. Dz.U. 2025, poz. 781, ze zm.).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. 2020, poz. 2261, ze zm.).

Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (t.j. Dz.U. 2025, poz. 310, ze zm.).

ABSTRACT

This article aims to present rural women's associations as a form of social organization by providing a historical overview of these forms of association, the scope of their activities, and their financing. The study analyzes the formal and legal aspects of the functioning of rural women's associations in Poland and discusses the changes resulting from the entry into force of the Act of 9 November 2018 on rural women's associations. The dogmatic method is used, supplemented by the historical-legal method.

Keywords: rural women's association; association; agricultural circles; role of women

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przedstawienie kół gospodyń wiejskich jako formy organizacji społecznej poprzez przybliżenie rysu historycznego tych form zrzeszania się, zakresu ich działalności i form finansowania. W opracowaniu przeanalizowano formalno-prawne aspekty funkcjonowania kół gospodyń wiejskich w Polsce, a także omówiono zmiany wynikające z wejścia w życie ustawy z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich. Wykorzystano metodę dogmatyczną, uzupełnioną przez metodę historycznoprawną.

Słowa kluczowe: koło gospodyń wiejskich; stowarzyszenie; kółka rolnicze; rola kobiet